

kopplades under 1800-talet till "ungdomen" som en föreställd social kategori och vid sekelskiftet till en politisk och kulturell ungdomsrörelse med stor genomslagskraft. En intressant gestaltningsmöjlighet för de kommande utställningarna finns i den barn- och ungdomsutopi som varit en levande kraft i det svenska 1900-talet. Den räknar sitt ursprung från Ellen Key och hennes bok *Barnets århundrade* (1900), vilken kan uppfattas som en grundtext för det kommande folkhemmet. Key menar där att ungdomen är moraliskt och kvalitativt överlägsen den övriga befolkningen. Liksom när det gäller framstegstänkandet generellt får man inte glömma den mörka baksida av ungdomskulten, som ras- och arvshygienen spelade i Ellen Keys tänkande.

Karin Johannisson skilde analytiskt mellan fem aspekter av ämnet Framtider i historien. Hon benade upp framtidsvisionernas genrebestämningar, dissekerade själva begreppet framtidstro, belyste motbilderna till de segrande visionerna, talade om bilderna av den goda framtiden och om våra egna framtidsbilder, som har förlorat något av sin gamla entydighet och rätlinjighet till förmån för mångtydighet och kaosteorier. Den enda Historien har börjat lösas upp i många skilda historier.

Dramaturgen Magnus Florin tog åhörarna med på en vandring genom en tänkt utställning om framtidstro. Via rum för bl.a. science fiction, framtidsstudier, klassiska utopier, astrologi och stadsplanering fördes vi till det avslutande rummet med tidskapslar. Dessa kan utgöras av t.ex. sådana "inmurade hälsningar" till framtiden, som ibland görs vid ombyggnader av hus. Frågan som kan ställas till besökarna lyder: hur ska vår tidskapsel till framtiden se ut?

Framtidstro på museum kan naturligtvis lätt forma sig till en provkarta på de stora tänkarnas mödor i form av visioner och publicerade utopier. Av central betydelse blir förmodligen att den "lilla" människans tankar om framtiden inte glöms bort. Ett tusenårsskifte gör som sagt att reflexionerna över såväl historien som framtiden intensifieras. Det sena 1900-talets oro för överbefolkning, miljöförstöring och massarbetslöshet gör inte framtiden mindre närvarande. Utställningarna om framtidstro skall ju ta sig an vår tids visioner om 2000-talet. Kommer de att formas till utopier eller dystopier?

Bo G. Nilsson & Dan Waldetoft, Stockholm

Komplexitet och totalisering – svar till Magnus Berg

I förra numret av *RIG* (nr 3/1997) publicerades opponenten Magnus Bergs recension av min avhandling *Intima samhällsvisioner. Sporten mellan minimalism och gigantism* (1997). Han menar att boken "blev rätt så bra", vilket i och för sig gläder mig, men då de kritiska synpunkterna väsentligen bygger på egendomliga missförstånd och bristfällig läsning vill jag här bemöta recensenten och visa att boken är ännu något bättre än vad han föreställer sig. Jag kommer härvid att överse med några obetydliga invändningar för att i första hand inrikta mig på det underliggande spörsmål rörande kulturell komplexitet, som jag uppfattar som den grundbult som förlett recensenten på villovägar och föranlett en rad anmärkningar av "yxskafskaraktär".

Recensionen upptas till stor del av en sammanfattning av bokens innehåll, eller rättare sagt av dess utgångspunkter. I likhet med själva disputationsakten ägnar Berg nästan hela utrymmet åt bokens första halva, vilket är synd eftersom de flesta centrala poänger kommer i den senare delen. Det i mitt tycke bästa och mest originella kapitlet, "Kvantitet och kvalitet", refereras därvid i endast en mening och den avslutande konklusionen nämns överhuvudtaget inte alls. En rad missuppfattningar hade kunnat undanröjas om boken hade betraktats som en helhet, inte minst beroende på att alla poänger rörande vad som benämns "gigantism" konsekvent ignoreras. Den främsta konsekvensen härav är recensentens ständiga försök att essentialisera vad jag kallat "intim samhällsvision" i sporten och därmed tvinga in boken i de teoretiska konventioner den argumenterar emot. Detta missgrepp har provocerat mig att svara i ett polemiskt tonfall.

Trots detta rör grundproblemet diskussionernas kulturteoretiska utgångspunkter. Berg invänder att "Problemet med intimitetens tankefigur är att den är alltför totaliserande och alltför fattig på interna differentieringar". Här tycks han förväxla tankefiguren med det äldre homogeniserande kulturbegreppet. En tankefigur är inget "holistiskt" koncept som gör anspråk på att fånga kulturen eller världen i dess totalitet, utan en renodling av någon eller några grundläggande principer. Syftet med en sådan figur är därför inte att uttala sig om världen i dess "helhet", utan att skala bort och

förenkla för att därigenom synliggöra vad som annars hotar att undgå uppmärksamheten. Bokens syfte är inte heller att ge en "total" bild av sporten eller karaktärisera dess "väsen", utan att diskutera tendenser som bland annat manifesteras i sportens värld. Med tanke på hur tydligt detta torde vara uttryckt redan i avhandlingens teoriavsnitt är det besynnerligt att Berg reser en fråga som "Men vad säger att sporten endast och enögt skall förstås från detta håll?" Svaret är naturligtvis *ingenting*. Frågan är betingad av recensentens svårigheter att befria sig från den totaliserande kultursyn som han beskyller mig för. Endast om man förväntar sig att möta en uttömmande helhetsbeskrivning, innefattande det empiriska fenomenets samtliga aspekter, äger detta spörsmål relevans. I annat fall saknar det kognitiv mening. Därmed försvinner också grunden för den kritik Berg reser mot boken, som i stort sett genomgående förutsätter att jag gör anspråk på en uttömmande karaktäristik av sporten som empirisk företeelse.

Nu är detta homogeniserande och totaliserande kulturbegrepp knappast längre på modet. Debatten härom gick ganska het för fem-tio år sedan och alla tycks nu eniga i att kultur är ett mer komplext fenomen än vad många tidigare antagit. Forskare studerade då ibland hela lokalsamhällen eller samhällsklasser utifrån grundtanken att dessa objekt rymde relativt homogena, kulturella enheter. Sedan dess har vissa betonat kulturens "kulturlighet", medan andra velat understryka studieobjektets motsägelsefulla karaktär. Därigenom har det emellanåt blivit lite väl populärt att låta diskussioner utmytna i påståenden om alltings komplexitet. Efter kulturbegreppsdebatten är vi mycket väl medvetna om detta och dessa förutsättningar har därmed också skrivits in i kulturbegreppet. Att exempelvis studera ett lokalsamhälle och därvid komma fram till att detta kännetecknas av kulturell komplexitet är att bedriva tautologisk forskning. Denna komplexitet är ju redan en teoretisk utgångspunkt. Om kulturbegreppet förändras kan det därför också behövas nya definitioner av studieobjektet. Då bör vi sluta att fokusera på vad som tidigare uppfattades som homogena företeelser.

Vad kan då göras? Även om vi är överens om att kultur är något komplext, måste vi finna sätt att studera denna komplexitet med något slags analytisk stringens. En lösning är förstås att diskutera de sociala grunderna för denna komplexitet. I vilken typ av samhälle frodas

pluralism och heterogenitet? Detta brukar som bekant sättas i samband med traditionsupplösning och ökad reflexivitet. Ett annat tillvägagångssätt kan vara att förkasta kulturbegreppet till förmån för mer förfinade analysverktyg. Hur bör vi exempelvis betrakta en *norm*? Är normer komplexa? Nej, knappast. En norm är en enhetlig företeelse. Komplexitet uppstår i den mån denna norm hamnar i motsatsförhållande till andra parallellt existerande normer. Något liknande kan sägas om begreppet *social roll*. En roll är en relativt enhetlig uppsättning handlingsföreskrifter och förväntningar från omvärldens sida. Fragmentering uppstår i den mån individen i praxis ständigt tvingas växla mellan olika roller. Istället för att fokusera individens "totala livssituation" eller betrakta studieobjektet i termer av "en kultur" kan man därför studera de motsägelsefulla imperativ som varje individ lever under. Fokus förskjuts då från empiriskt objekt till problemställning. I min avhandling uppmärksammas två sådana kontradiktoriska meningssystem, nämligen vad jag kallat för "minimalism" respektive "gigantism". Grundtanken är följande: vi vet att *världen* är osammanhängande, men *avhandlingar* bör för den sakens skull inte vara detsamma.

Därmed torde det också vara tydligt att recensentens upprepade klagosånger över att denna dikotoma uppställning är "för enkel och statisk" härrör från hans oförmåga att skilja analysen från sporten som empirisk företeelse (vars totalitet eller "väsen" han till skillnad från mig tycks vara på jakt efter). Och när han hävdar att "det 'sportens fält' som Schoug säger sig studera" är "betydligt mera sammansatt än vad han föreställer sig" är detta uttryck för samma egendomliga läsart. "Schoug" betvivlar förvisso inte att sporten är en sammansatt företeelse, men strävar efter att *komma förbi detta metodiska problem* just genom att *inte* studera totaliteten "sportens fält", utan *tvärtom* två motstridiga krafter som möts på detta fält och därmed bidrar till att *konstituera dess sammansatta karaktär*. Denna strategi strävar efter att undvika frestelsen att föra spridda diskussioner om lite allt möjligt som har med sport att göra för att därefter rättfärdiga bristen på röd tråd med hänvisning till studieobjektets "komplexitet".

Ännu mer förbluffande blir utläggningen när Berg försöker slå mig i huvudet med en tafflig version av min egen argumentation och påpekar att "både forskare och

vanligt folk upptäckt de positiva kvaliteter som icke-intimiteten rymmer”, vilket han tror att jag inte uppmärksammat trots att det är just detta som i boken kallas ”gigantism” och dryftas i åtminstone två och ett halvt kapitel. Istället bortser han från denna halva av bokens problemställning, essentialiserar den intima samhällsvisionen i sporten å mina vägnar och beklagar sig sedan över att de aspekter han själv trollat bort inte återfinns i framställningen. En noggrannare läsning av bokens senare del hade inte bara berikat Bergs förståelse för vad han döpt om från ”gigantism” till ”de positiva kvaliteter som icke-intimiteten rymmer”, utan han hade också upptäckt att jag på flera ställen strävar efter att visa hur detta kan betraktas. Dessa förklaringar förkastar tanken på sporten som en företeelse med ett inre väsen och betonar att attityden till sport eller vilken annan företeelse som helst är beroende av *vilket meningssystem* – i det här fallet minimalism eller gigantism – som *aktiveras hos betraktaren*. Detta påpekade jag redan under disputationsakten, vilket uppenbarligen ändå inte gått fram. Därför citerar jag mig själv: ”Minimalism och gigantism betecknar två skilda modus, två skilda förhållningssätt till världen” (s. 159). ”Den ofattbara kvantiteten tenderar alltid att fungera som kvalitet i betydelsen ’ojämförbar, unik och omätbar’ egenart, men den *moraliska värdeladdning* som härigenom genereras kan därför vara såväl positiv som negativ beroende på huruvida det är gigantistiska eller minimalistiska förståelseformer som aktiveras” (s. 144). Här kunde för övrigt hela avslutningskapitlet tillfogats. Ytterligare irrelevanta påpekanden i recensionen rörande svenska idrottsmän med invandrarbakgrund är ett resultat av en likartad förvirring.

I samband med min påstådda enögdhet undrar Berg också: ”Varför saknar *Intima samhällsvisioner* ett ge-

nusperspektiv?” Denna fråga har jag mött från flera läsare och är uppenbarligen i behov av ett svar. Detta svar är tudelat. För det första tror jag att det kan vara lämpligt att undvika alltför uppenbara analytiska kopplingar. Att sport är en ”manlig” företeelse är en sådan självklar associationsbana som riskerar att leda in tankebanorna på välkänd mark. Den som forskar i sport förväntas också ofta göra uttalanden om just genus och maskulinitet med motiveringen att ”sporten ju är så manlig”. Om ambitionen är att producera något så när originella idéer är det måhända nyttigare att söka efter andra analysredskap. I avhandlingen har jag därför istället strävat efter att kombinera sport med intimitets-teorier. Om nu sporten uppfattas som ”manlig” brukar det intima i sin tur ofta associeras som något ”kvinnligt”. Avhandlingens ambition är att bryta ned dessa kopplingar och häri ligger det andra svaret på frågan. De företeelser jag benämnt i termer av ”intim samhällsvision”, ”minimalism” och ”gigantism” överskrider barriärer rörande kön, klass och etnicitet. I varje fall ligger det i bokens argumentation att dessa fenomen istället betingas av faktorer som har att göra med modernisering.

Berg inleder sin konklusion med att påpeka att ”Det finns alltså en hel del i *Intima samhällsvisioner* som kan göra läsaren fundersam”. Jag hoppas att jag i detta svar lyckats övertyga om att en ”hel del” av dessa tvivelaktigheter tillfogats boken i läsprocessen och inte i skrivfasen. Hela kritikens kärna är baserad på recensentens benägenhet att tolka framställningen utifrån förutsättningar som härrör från det totaliserande perspektiv som förmodligen ingen av oss delar, men vars grepp om hans egna tankar ändå kvarstår.

Fredrik Schoug, Lund/Bergen